

ISPAN VA O‘ZBEK MATNLARIDA QO‘LLANILGAN METAFORIK IFODALARNING MILLIY-MADANIY XUSUSIYATLARI

Axadova Sojida

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti katta-o‘qituvchi

Rayxona Arzikulova

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti talabasi

Annotatsiya. Maqola mavzusi qiziqarli va chuqur tadqiqot talab qiladi, chunki bu mavzu orqali turli millatlar o‘rtasidagi til va madaniyatning o‘zaro aloqalarini tahlil qilish mumkin. Maqolada ispan va o‘zbek tillarida keng qo‘llaniladigan metaforik ifodalarning lingvistik va madaniy jihatlari o‘rganiladi. Quyida maqolani yozish uchun asosiy yo‘nalishlar va kontseptsiyalar keltirilgan. Maqola ispan nutqining asosiy konstantasi sifatida metaforani o‘rganishga bag‘ishlangan. Maqolada tarixiy rivojlanishning o‘ziga xosligi va geografik joylashuvining o‘ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda ispan nutqining ishlash xususiyatlari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotning dolzarbligi milliy va madaniy xususiyatlarni hisobga olishning muhimligi bilan bog‘liq. Metaforalardan faol foydalanish ispan xalqining milliy va madaniy ongining o‘ziga xos xususiyatlarini ko‘rsatib, so‘z boyligini sinchkovlik bilan tanlashni belgilaydi, bu badiiy nutqning o‘sishiga moyil bo‘ladi. Metafora badiiy matnda ispan mualliflari dunyosi modeli va rasmining semantik xususiyati bo‘lib, matn makonining turli darajalarini bir-biriga bog‘laydigan modelga aylanadi.

Kalit so‘zlar: ispan tili, badiiy nutq, metafora, dunyo tasviri, zamonaviy ispan adabiyoti, madaniyat.

KIRISH. Metaforalar til va madaniyatning ajralmas qismi bo‘lib, ularning o‘ziga xos milliy va madaniy ko‘rinishlari mavjud. Ispan va o‘zbek tillaridagi metaforalar xalqning dunyoqarashi va qadriyatlarini aks ettiradi. Metaforalar orqali madaniyatlararo tafovutlarni va umumiyliklarni o‘rganish tildagi milliy-madaniy xususiyatlarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Nutq xususiyatlari va ma’no hosil qilish mexanizmlarini o‘rganishdagi milliy-madaniy paradigma tobora ko‘proq tadqiqot obyektiga aylanib bormoqda. Ispan nutqida metafora katta ahamiyatga ega, chunki uning faoliyati ispan mentalitetining xususiyatlarini va atrofdagi voqelikni hissiy tushunishni obyektivlashtirish usullaridan biriga aylanadi. Metafora ispan hayotining barcha ko‘rinishlarida o‘ziga xos belgisiga aylanadi: folklor va diniy bayramlarda insonning yomonliklari va fazilatlarining ramziy tasvirlari, metafora bilan to‘ldirilgan adabiyotning keng doirasi - bularning barchasi ispan mentalitetini aks ettiradi va milliy va madaniy o‘ziga xoslikni belgilaydi. nutq. Ushbu hodisaning ravshanligiga qaramay, badiiy nutqning bayon strategiyasining asosiy tarkibiy qismi

sifatida metafora roli yetarlicha o'rganilmagan. Biz ushbu jihatni o'rganishga bag'ishlangan mahalliy va xorijiy ispanshunoslikdagi juda kichik ilmiy adabiyotlarga murojaat qilishimiz mumkin (N.M.Firsova [1], N.D.Arutyunova [2], V.N. Telia [3], A. Wierzbicka [4]; L. Kortés Rodrigues [5], M. Kasado Velardo [6] va boshqalar). Bu mualliflarning asarlari birinchi navbatda ispan nutqining mintaqaviy xususiyatlarini o'rganishga, ispan tilining ayrim jihatlarini (morfologiya, sintaksis, so'z yasash muammolari va boshqalar) o'rganishga qaratilgan. Ispaniyalik tadqiqotchilar kamdan-kam hollarda etnik guruh mentalitetining shakllanishining diskursiv tahlili va tarixiy xususiyatlarini bir-biriga bog'laydilar.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR. Badiiy nutq bir necha bor nutqni matn yaratish va uni o'qish jarayoni sifatida tushunadigan tilshunoslar, faylasuflar, antropologlar va filologlarning qiziqish mavzusiga aylandi. Kulibina [7], T.A. van Deyk [8], V.I. Tyupoy [9], E.V. Sergeeva badiiy nutqni o'quvchi muallifning yashirin ko'rsatmalariga amal qilishi yoki ularni dunyoning o'ziga xos tasviriga muvofiq buzishi mumkin bo'lgan o'ziga xos va oldindan aytib bo'lmaydigan o'qish jarayoni deb ta'riflaydi, chunki nutq yagona shakl tizimidir. Ma'no va mazmun, ma'lum bir tarixiy va madaniy kontekstda doimo matn vazifasini bajaradi. Bu holatni T.A. van Deyk [8], N.D. Arutyunova [11], V.I. Karasik [12], N.F. Alefirenko [13], nutq mavjudligining asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida ekstralingvistik omilni (dunyoning milliy rasmlari, qadriyatlar tizimi, tarixiy va ijtimoiy voqeliklarni) hisobga olishga chaqiradi. Nutqni idrok etishning milliy-madaniy xususiyatlarini bilmasdan turib, matnni to'g'ri talqin qilib bo'lmaydi. Milliy-madaniy o'ziga xoslik yoki dunyo tasviri birinchi marta terminologiyada fiziklar tomonidan rasmiylashtirilib, uni “dunyoning ilmiy surati” ma'nosida ishlatgan. Nemis faylasufi Martin Xaydegger [14] fiziklarning tadqiqotlarini sezilarli darajada takomillashtirdi va to'ldirdi, dunyo tasvirini atrofdagi dunyoning bir qismi sifatida emas, balki insonning ideal dunyo haqidagi g'oyalari yig'indisi sifatida belgilab berdi. Bugungi kunda dunyo tasvirini tushunish yanada kengroq: u dunyoning kognitiv rasmini qamrab oladi, shuningdek, hayot tarzi, xatti-harakatlari va o'ziga xos ifodasi haqidagi g'oyalar evolyutsiyasini ko'rsatadigan oldingi davrlarda mavjud bo'lgan barcha g'oyalarni o'z ichiga oladi. 20-asr ohirida dunyoning milliy manzarasi ikkilamchi modellashtirish tizimlari (mifologiya, folklor, diniy kultlar, shuningdek kino, televidenie, rasm) prizmasi orqali o'rganiladi. Bu jarayonga katta hissa qo'shgan Yu.M. Lotman [16], antropologik yo'nalishning dunyo rasmidagi asosiy rolini isbotlaydi. Lotman va uning maktabi o'quvchilari o'z asarlarida ushbu tushunchaning subyektiv xususiyatini ta'kidlaydilar: dunyo tasviri obyektiv voqelikning subyektiv in'ikosi bo'lib, dunyoning muhim xususiyatlarini so'z bilan ifodalaydi. Dunyo rasmining asosiy funktsiyalari dunyoqarashning o'ziga xos xususiyatlarini ko'rsatish uchun mo'ljallangan talqin (va

metafora ispan madaniyatida bu rolni o‘ynashi mumkin) va tartibga solish (ma’nolarni yaratish mexanizmlarini ko‘rsatish uchun mo‘ljallangan) bo‘ladi.

NATIJALAR. Nutqning asosiy konstantalarini shakllantirish uchun etnos shakllanishining geografik va tarixiy sharoitlari asos bo‘ladi. G.D. Gachev [20] dunyoning milliy qiyofasini muhokama qilar ekan, birinchi o‘ringa odamlarning hayotini, turar-joy turini, ovqat pishirish, kiyim-kechak va turmush tarzini belgilaydigan iqlim sharoitlarini qo‘yadi. Ispaniyalik tadqiqotchi F.Dias-Plaxa [19] uning fikriga qo‘shiladi, u ispan etnik guruhi g‘azab, takabburlik va o‘limdan qo‘rqmaslik kabi xarakter xususiyatlariga, birinchi navbatda, hayotni yaratgan issiq iqlim va unumdor tuproq tufayli qarzidor deb hisoblaydi. Ispaniyaning Yevropa qit‘asining chekkasidagi geografik joylashuvi, uni Yevropaning aksariyat davlatlaridan ajratib turuvchi tog‘lar ko‘rinishidagi tabiiy chegaralari, Afrikaga yaqinligi – bularning barchasi bir vaqtning o‘zida milliy o‘ziga xoslik haqidagi savollarni tug‘dirgan. Vaqt o‘tishi bilan savollar yangi kuch bilan boshlandi, chunki tarix o‘z tuzatishlarini kiritdi: Pireney yarim orolidagi yetti yuz yillik arablar hukmronligi, bir tomondan, Ispaniyani Yevropaning tafakkur va dunyoqarash modelidan yanada uzoqlashtirdi, boshqa tomondan. Shu bilan birga, ispanlarning o‘zlari rasman e‘lon qilingan madaniyatlarning to‘liq vakillari emasligini aniq bilishadi. Xose Ortega y Gasset [18] o‘z vatandoshlarini butun qit‘adagi eng g‘ayritabiiy yevropaliklar deb kinoya bilan ta’riflagan, Ramon Mariya del Valle-Inklan [21] esa Ispaniyani Yevropaning g‘ayritabiiy buzib ko‘rinishi deb atagan. Vaqt o‘tishi bilan ispan faylasuflarining milliy tafakkurning o‘ziga xosligi haqidagi mulohazalari umuman ispan etnosiga xos bo‘lgan bir qator komplekslarning mavjudligini aniqlaydi: noevropacha fikrlash va turmush tarzining har qanday ko‘rinishini yashirish istagi, bu bir tomondan yuqori darajadagi ichki taranglikni va yashirin tajovuzni qo‘zg‘atadi, ikkinchi tomondan esa majoziy-intuitiv tipdagi fikrlash, nutq figuralaridan faol foydalanishni belgilaydi. Bayonotning asl ma’nosini yashiradigan va faqat ispan etnik guruhi vakiliga tushunarli bo‘lgan majoziy fikrlash turi Ispaniya adabiyoti va madaniyatining badiiy nutqida keng qo‘llaniladi. Badiiy nutqning boshqa turlardan farqi, eng avvalo, u, aslida, barcha diskursiv shakllanishlarning umumiy belgisi bo‘lishi, boshqacha aytganda, boshqa nutqlarning barcha turlarini: ilmiy, siyosiy, diniy va hokazolarni o‘zida mujassamlashtiradi. Badiiy nutq doirasida har qanday tartibga soluvchi harakatlar mumkin. Badiiy nutqning muallifi ma’lumotni buzib ko‘rsatishi mumkin, bu esa badiiy nutqning mavjudligini maqsad qilib qo‘yishi mumkin. Ingliz olimi J.Searl [22] ta’kidlaganidek, har qanday badiiy asar muallifi matnda aytiladigan aniq so‘z va fikrlarni tanlabgina qolmay, nutq aktini psevdorealizatsiya qilish bilan shug‘ullanadi.

Ispanlarning milliy va madaniy tafakkurining o‘ziga xos xususiyatlari ispan tilida metaforalarning shu qadar keng qo‘llanilishini aniqladiki, u stilistik sinonimlar soni bo‘yicha boshqa roman tillaridan sezilarli darajada oldinda.

MUHOKAMA. Metafora bu til birliklari bo‘lib, ularda bir narsa boshqa bir narsa orqali anglanadi. Bu obrazli ifoda vositasi til va madaniyatning o‘zaro aloqasini ko‘rsatadi.

Metaforalar, ma'lum bir tilda ifodalanagan ko‘p qirrali hodisadir, chunki ular nafaqat til birliklari, balki madaniyat va millatning o‘ziga xos qadriyatlarini ham aks ettiradi. Shuning uchun metafora orqali har bir xalqning tarixiy, madaniy va ijtimoiy an‘analari, ularning hissiyotlari va o‘ziga xos dunyoqarashi ham ifodalanadi. Bunday metaforalar orqali xalqning turmush tarzi va iqlim sharoiti ifodalanadi, chunki tabiat va hayot tarzi metaforalarning yuzaga kelishida muhim rol o‘ynaydi. Ispaniyada quyosh va iliq iqlim madaniyatni yorqin va jo‘shqin ko‘rsatadi, o‘zbeklar esa ko‘pincha yer, suv va hayot bilan bog‘liq bo‘lgan metaforalardan foydalanadilar, bu esa o‘tmishdagi dehqonchilik va chorvachilikka asoslangan turmush tarzini aks

XULOSA. Metafora badiiy nutqning ko‘p funksiyali birligiga, obrazli fikrlashning universal vositasiga aylanadi. Assotsiativ birikmalardan foydalanish chastotasi va o‘ziga xosligi milliy kontekst bilan belgilanadi. Ispan badiiy nutqida syujet darajasida ham, lug‘aviy darajada ham yuqori darajadagi emotsional mazmunni taqdim etuvchi va asar talqiniga hissa qo‘shadigan metaforalardan keng foydalaniladi. Ispan va o‘zbek tillaridagi metaforik ifodalar xalqning madaniyati, qadriyatlari va dunyoqarashini aks ettiradi. Bu tillar o‘rtasidagi qiyosiy tahlil madaniyatlararo farqlarni va o‘xshashliklarni ko‘rsatadi, shuningdek, til va madaniyatning o‘zaro ta‘sirini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Фирсова Н.М. Грамматическая стилистика современного испанского языка. М.: Высшая школа, 2005: 351.
<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=19807646>.
2. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс. Теория метафоры. М.: Прогресс, 1990: 5-32. Доступно по: <http://philologyru/linguistics1/arutyunova-90.h1m>.
3. Ахадова С. Юридические термины испанского языка и их происхождение. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. 2181-3187. 134 Выпуск журнала №-57 Часть–1_ Ноябрь –2024. 128-134 с.
4. Ахадова С. К ВОПРОСУ О СТАНОВЛЕНИИ ИСПАНСКОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ. ISSN: 2181-4554. Замоновий тадқиқотлар ахборотномаси. Volume II, Issue-11, (November) 2024 Journal homepage: <https://inashr.uz/index.php/bocs>. 27-31 с.
5. Анорбоева С. А. Формирование переводческой компетентности (на примере: бакалавриат и магистратура) //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2023. – Т. 3. – №. 2. – С. 337-348.

6. АНОРБОЕВА С. Формирование профессиональной компетентности переводчика //Journal of Research and Innovation. – 2023. – Т. 1. – №. 6. – С. 35-39.
7. ANORBOYEVA, S. (2023). “SHADOWING” METODI ORQALI ISPAN TILI MASHG‘ULOTLARIDA TALABALARDA TARJIMONLIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH . Journal of Research and Innovation, 1(11), 3–6. Retrieved from <https://imfaktor.com/index.php/jorai/article/view/807>
8. Анорбоева С. А. СИСТЕМА ПОДГОТОВКИ ПЕРЕВОДЧИКОВ В ВУЗАХ УЗБЕКИСТАНА И СОВРЕМЕННАЯ МОДЕЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПЕРЕВОДЧИКА //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2024. – Т. 4. – №. 4. – С. 11-22.
9. АНОРБОЕВА, С., & ШОДИКУЛОВА, Ш. (2023). К ПРОБЛЕМЕ РЕАЛИЗАЦИИ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ. Journal of Pedagogical and Psychological Studies, 1(3), 22–26. Retrieved from <https://imfaktor.com/index.php/jopaps/article/view/111>
10. АНОРБОЕВА, С. (2023). ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ПЕРЕВОДЧИКА (НА ПРИМЕРЕ: БАКАЛАВРИАТ И МАГИСТРАТУРА). Journal of Pedagogical and Psychological Studies, 1(1), 120–127. Retrieved from <https://imfaktor.com/index.php/jopaps/article/view/524>
11. Aborboyeva S. ON THE CONCEPT OF TRANSLATION COMPETENCE AS A MULTISPECTIVE THEORETICAL CONCEPT //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2020. – Т. 8. – №. 8.